

12/03/2013

הנחיות לשימוש הוגן ביצירות לצרכי לימוד, הוראה ומחקר

מבוא:

לסגל האקדמי ולסגל המינהלי במכללה שלום,

בשנים האחרונות מורגש ביתר דחיפות הצורך בהתנהלות מיטבית בנושא שמירה על זכויות יוצרים.

בו בזמן שהעידן הדיגיטלי מקל על העברה ושימוש של יצירות לצרכים שונים, יש התעוררות בעלי עניין לנושא זה. יוצרים, מוציאים לאור ורשויות ממשל מפנים את הזרקורים אל השווקים המסחריים, הלקוחות הפרטיים וכן גם אל המוסדות האקדמיים במטרה לאכוף במפגיע את זיני זכויות היוצרים. מיותר להזכיר את הדיונים המשפטיים על תרבות השיתוף של חבילות תכנה ויצירות אמנות בוידאו ובאודיו ברשת האינטרנט.

על רקע זה נחקק לאחרונה בישראל חוק זכויות יוצרים חדש המעמיד את תרבות ההוראה, המחקר והלימוד במוסדות האקדמיים במצב שבו עלולה המערכת האקדמית להיפגע. יכולתה של האקדמיה למלא את תפקידה בהנחלת ההשכלה לדורות הבאים נמצאת בסיכון, מה שמחייב אותה להיערך להתנהלות נכונה. מסמך זה נכתב בזמן שברחבי העולם וכן בישראל נתבעים מוסדות אקדמיים להשכלה גבוהה על הפרה; הוצאות "שוקן" ו"מוסד ביאליק" תובעות את האוניברסיטה העברית וכן את אגודת הסטודנטים שלה בנושא זה.

בשל כך יצאו המחלקות המשפטיות של אונ' חיפה ושל המכללה למינהל בקריאה לכל המוסדות האקדמיים במדינה ליצירת פורום שיגבש הנחיות לנהלים מיטביים (Code of best Practice) להתנהלות בנושא זכויות יוצרים. את היזמה מובילות פרופ ניבה אלקין קורן מאוני' חיפה וד"ר אורית פישמן אפורי מן המכללה למינהל.

פורום זה הנקרא "השכלה נגישה – Open Education – הוקם, ובישיבותיו החלו להתגבש מסמכי הנחיה. מסמך ראשון פורסם לאחרונה ונוסחו המלא נמצא בספריטנו. מסמך זה הינו התחלה לסדרה שתעסוק בסוגי חומרים שונים, והוא עוסק בהנגשת יצירות באמצעים דיגיטליים ובמקראות מודפסות.

בראשיתו של המסמך שכותרתו ככותרת המסמך הזה נאמר:

"שימוש הוגן" הוא עקרון משפטי המאפשר לאזן בין הצורך להגן על זכות היוצרים מצד אחד לבין זכות המשתמשים מצד שני. השימוש ביצירות מוגנות במסגרת פעילות אקדמית, שעיקרה הוראה ומחקר, הוא בעל חשיבות עליונה, ובלעדיו לא ניתן להעמיד דור המשך משכיל במדינת ישראל.

אין דרך פשוטה לקבוע מהו שימוש הוגן ביצירה. סעיף 19 לחוק זכות יוצרים תשס"ח – 2007 (להלן: חוק זכות יוצרים) מספק מסגרת בלבד לבחינת הנסיבות בהן שימוש ייחשב הוגן. זכויות המשתמשים המעוגנות בסעיף 19 לחוק זכות יוצרים אינן מהוות רשימה סגורה. את זכויות המשתמשים לא ניתן לפרט ברשימה פרטנית ומדוייקת. קיים הכרח להעניק פרשנות גמישה לעקרון השימוש ההוגן באופן אשר משקף את הצרכים המיוחדים של האקדמיה בישראל."

בהכנת המסמך שיתפו פעולה 27 מוסדות שהסמיכו אנשי מנהל, משפטנים וספרנים ליצגם. ביניהם פעלו גם ספרנים מספרית מכללתנו המכירים את צרכיה.

הנחיות:

בזאת מובאת תמצית המסמך עם עקרונות פעולה מיטביים המעוגנים בנוהל מכללתי שמטרתו שמירה על זכויות יוצרים, מה שיאשש מאד את הסבירות שלא יהיה בסיס לתביעה משפטית נגד המכללה, המרצים בה ועובדי המינהל:

שימוש הוגן הוא כזה ש:

1. אינו מסחרי (= אינו משמש למטרות רווח כלכלי).
2. טרנספורמטיבי (=מביא את היצירה לביטוי שונה, מסר חדש או משמעות אחרת מאלה שנועדו לה).
3. שימוש שסביר שבעל זכויות היוצרים היה מסכים לו (חלק פעוט, או חלק שמתיישב עם מטרת היצירה, כמו הפצה בחוג בעל עניין מסויים).
4. אופי יצירה (=עובדות, תהליכים, נתונים, ממצאים אינם מוגנים ע"י זכויות יוצרים והיקף השימוש בהם יכול להיות רחב יותר אם אין מדובר בספר לימוד)
5. יצירות אקדמיות במוסדות להשכלה גבוהה.
6. יצירות שאין להן גישה אלקטרונית זמינה (=במאגרי מידע, כתבי עת אלקטרוניים, ספרים אלקטרוניים)
7. יצירות שאזלו מן השוק וקשה מאד להשיגן.
8. יצירות שאינן נרכשות כספרי לימוד ע"י הסטודנטים.
9. היקף השימוש (=חייב להיות מידתי, ורק עד כמה שנחוץ להוראה ולמחקר ולא מעבר לכך, ועד כמה שפחות בהיקפו).
10. השפעת השימוש על ערך היצירה והשוק הפוטנציאלי הכלכלי שלה (=עד כמה ייפגע בעל זכויות היוצרים מיצירת העותקים לצרכי ההוראה והמחקר, ושיקול הנגשה רק לתלמידי הקורס שבו מדובר, ולא יותר)
11. מתן קרדיט (=ציטוט אחריות שם יוצר היצירה, אלא אם נאמרים הדברים באופן ספונטני, ולא ניתן לברר מיידית מי האחראי לימירה)

התנאים לשימוש ב"שמורים דיגיטליים" (=תדפיסים סרוקים הממוקמים על שרת לגישה ברשת האינטרנט) הם:

1. ההנגשה הדיגיטלית נעשית למטרות הוראה בלבד וחיונית לקיומה.
2. רק כאשר ההנגשה הינה נחוצה למרצה ובהיקף ובמידה הדרושים לצרכי ההוראה.
3. ההנגשה מוגבלת רק לתלמידי הקורס ולצוות האקדמי והמינהלי במוסד ולמשך תקופת הלימודים והבחינות בלבד.
4. לא קיימת גישה חופשית וציבורית לחומרים אלה ברשת האינטרנט.
5. בספרייה המוסד גישה חוקית לעותק אחד לפחות של הפרסום ממנו נלקחו הדברים.
6. שימוש בכחמישית מתוך ספר מהווה שימוש הוגן, עם שיקול של בדיקה איכותית ולא רק כמותית כי תיתכן מציאות שבה שימוש בקטע קטן אך משמעותי מאד עלול להיות מפר זכויות יוצרים.
7. לאור סעיף 30 בחוק זכויות יוצרים מותר לסרוק אף ספר שלם שעותק ממנו אינו מצוי בספרייה אם אזל בהוצאה והוא במעמד Out of Print.
8. שימוש במאמר אחד שלם מתוך כתב עת או מספר שהינו אסופת מאמרים הינו שימוש הוגן, לעומת הצורך לבדוק את השימוש במספר מאמרים מתוך אותה החוברת או אותו הספר, ובמקרה זה יש לשקול את הוגנות השימוש לאור השיקולים שבסעיפים הקודמים.
9. שימוש ביצירה שאינה ניתנת לחלוקה הינו שימוש הוגן. הכוונה היא לתמונות, צילומים, טבלאות, תרשימים, שירים וכו'.

Ort Braude College
Library
Karmiel 21982
Tel: 04-9901967-8-9
Fax: 04-9901880

המכללה האקדמית להנדסה
אורט בראודה
ספרייה
ת.ד. 78, כרמיאל 21982
טל: 04-9901967-8-9
פקס: 04-9901880

10. גם שימושים שהם מעבר לתנאים שברשימה זאת עשויים להיות שימוש הוגן אך צריכים הפעלת שיקול דעת בהתאם למכלול התנאים שנזכרו כאן.

להבהרה: אין כל אלה מתייחסים לחומרים הדיגיטליים המונגשים לקהיליית המכללה במאגרי המידע, בכתבי העת ובספרים האלקטרוניים שלגביהם חלים ההסכמים והחוזים עם הספקים, ואין להעבירם לקהיליות אחרות אלא בכפוף לחוזים אלה.

כללים אלה תופשים גם כן לגבי מקראות מודפסות בתוספת ההנחיות הבאות:

1. המקראות תודפסנה ותימכרנה אך ורק לתלמידי הקורס עבורו עוצבו.
2. מחירן יהיה כזה שיכסה את עלות הפקתן ללא רווח כלכלי.

נוהל לנושא זה מונהג במכללה, שיעגן תהליך של יצירת טופס הצהרה של המרצה/אישורים של בעל תפקיד או וועדה על תוקף קיום התנאים דלעיל לגבי היצירות אותן מגישים לסטודנטים.

במקרים שבהם יש ספק, יופנה העניין לבעל התפקיד בנושא בספריית המכללה, שמונה לצורך זה, ובמקרים מורכבים יותר יופנה העניין לוועדה בת שלשה אנשים בה חברים סגן הנשיא לעניינים אקדמיים, מנהל הספרייה ובעל התפקיד לנושא בספרייה.